

Prospective Teachers' Perception of Ideal Teacher

Muhittin Çalışkan¹, Ayşe Negiş Işık², Yeliz Saygın³

ABSTRACT: The purpose of this study was to describe the characteristics of an ideal teacher according to pre-service teachers. 248 pre-service teachers participated in the study. The participants were given open-ended questionnaire forms to collect data and responses were received in written form. The collected data were analysed using the descriptive analysis method. According to the findings of the survey, pre-service teachers gave priority to the ideal teacher's educational characteristics and personal qualities over the others.

Key Words: *Ideal Teacher, Effective Teacher*

SUMMARY

Purpose and significance: The purpose of this study is to describe the characteristics of an ideal teacher in the eyes of the pre-service teachers. Besides teachers' professional qualifications, some properties that they possess enable them to be considered ideal teachers in the eyes of the students. These properties are as important as the professional qualifications that a teacher must possess. On the basis of all these, it is important to determine the properties of teachers which students describe as an ideal.

Methods: 248 pre-service teachers, 169 female and 79 male, attending Selçuk University, Ahmet Keleşoğlu Education Faculty in 2008-2009 academic year participated in the study. In order to collect data for the study, the pre-service teachers were asked the question "Throughout your educational life, if you have met a teacher or teachers who influenced you, left imprints on you and made you think that an ideal teacher should be like him or her, explain in detail what kind of characteristics they had, and why they have influenced you". Their responses were received in written form. The obtained data were transferred to computer and the statements having similar meanings were grouped together. The characteristics that were thought to belong to a theme were determined and their percentages and frequencies were calculated. The data obtained in this study were encoded by three researchers to determine the consistency of coding, coding consistency was calculated as .73.

Discussion: According to pre-service teachers' perceptions, the properties that an ideal teacher must possess as have been identified in this study are in parallel with the properties stated in other studies in the relevant literature, though in different percentages and priorities (Aydoğdu, 2003; Çetin, 2001; Das, El-Sabban, Bener, 1996; Genç, 2007; Kızıltepe, 2002; Oktar & Yazçayır, 2008; Pozo-Munoz, Reboloso & Fernandez-Ramirez, 2000; Arnon & Reichel, 2007; Senemoğlu, 2001; Tezer, 1998; Wilson & Cameron, 1996; Yoncalık, 2002). Therefore, it can be said that the results of this study are in conformity with the results of other studies.

Results: The pre-service teachers described ideal teachers as those who gave examples during classes, did not bore students, conducted classes in an enjoyable manner; liked, respected and appreciated their students; had adequate knowledge in their relevant fields, did research and developed themselves; were smiling, sincere and congenial; had good control of the class, managed the class well and disciplined; were motivating and supportive; were both firm and lenient, and treated students in a friendly manner; treated everybody equally, prepared them for life; were both like a mother and father; had his classes liked by students, had an understanding of their students and listened to them.

¹ Assist. Prof. Dr. N.E. University, muhitt@gmail.com

² Assist. Prof. Dr. MevlanaUniversity, anegis@mevlana.edu.tr

³ Research Assist.. Selçuk University, yelizsaygin@selcuk.edu.tr

Öğretmen Adaylarının İdeal Öğretmen Algıları

Muhittin Çalışkan⁴, Ayşe Negiş Işık⁵, Yeliz Saygın⁶

ÖZ: Bu araştırmanın amacı öğretmen adaylarının bakış açısıyla **ideal** öğretmenin özelliklerini betimlemektir. Araştırmaya Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan 248 öğretmen adayı katılmıştır. Veri toplamak amacıyla katılımcılara açık uçlu anket formu verilmiş, cevaplar yazılı olarak alınmıştır. Toplanan veriler betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Öğretmen adayları ideal öğretmen olarak gördükleri öğretmenlerin eğitsel ve kişisel yeterlik boyutlarındaki özelliklerine vurgu yapmış, öğrenmeyi – gelişimi izleme ve değerlendirme, okul – aile ve toplum ilişkileri ve program ve içerik bilgisi yeterlik alanlarına değinmemişlerdir.

Anahtar Sözcükler: İdeal Öğretmen, Etkili Öğretmen

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz çağın gerekliliklerinin yerine getirilmesi görevi ve sorumluluğu eğitime, dolayısıyla eğitim kurumlarına düşmektedir. Eğitim kurumlarının bu görevlerini yerine getirebilmeleri eğitim sisteminde niteliğin artırılmasına bağlıdır. Eğitim sisteminin niteliğinin artırılması çalışmaları öğretmen eğitiminde kapsamlı reformların yapılmasını zorunlu kılmaktadır (Sağlam ve Kürüm, 2005, s.53-54). Çünkü eğitimde kalitenin ön koşulu nitelikli öğretmendir (Adıgüzel, 2005). Öğretmen, öğrenci ve eğitim programı unsurlarının bir bütün halinde en iyi şekilde işlevini yerine getirebilmesi nitelikli öğretmenlerle gerçekleşebilmektedir (Oktar ve Yazçayır, 2008). Yani eğitim sistemini oluşturan öğelerden öğretmen ve onun niteliği ön plana çıkmaktadır (Bıkmaz ve Güler, 2002; Adıgüzel, 2005; Sağlam ve Kürüm, 2005; Çakmak, 2009).

Sistemin en önemli ögesi öğretmenin kim olduğu, hangi özelliklere sahip olması gerektiği, nasıl yetiştirilmesi gerektiği ve öğretmenliğin bir meslek mi yoksa sanat mı olduğu gibi sorulara her zaman cevap aranmaya çalışılmıştır (Senemoğlu, 2001). Varış (1988, s.48) öğretmeni “devletin eğitim politikasını uygulamaya koyan, uygulama sonuçlarıyla politikaları etkileyen, uzmanlık çalışmaları ve araştırmalardan yararlanan, aynı zamanda bu çalışmalarla iç içe olup onlara katkı sağlayan önemli bir kişi” olarak tanımlamaktadır. Öğretmenin yetiştirilmesi ve sahip olması gereken özelliklerle ilgili olarak pek çok sınıflamaya rastlamak mümkündür. Genel olarak öğretmenin sahip olması gereken yeterlikler; kişisel, alan ve eğitsel yeterlikler olarak ayrılmaktadır. Kişisel yeterlik; yüksek kişisel sorumluluk, yaratıcılık, sorunları çözme becerisi, eleştirel düşünme, ekip içinde çalışma, değişimleri başlatabilme, anlayış, merhamet ve hoşgörü ile birlikte yüksek sosyal ilişkiler ve ahlaki değerler şeklinde tanımlanabilir. Alan yeterliliği; belirli bir konu alanı içinde konuyla ilişkili mesleki bilginin nitelik ve niceliğinin gerekli olması anlamına gelir. Eğitsel yeterlilik; öğretmenin eğitimsel çalışmasıyla, özellikle de öğretmeyle ilgilidir (Sünbül, 2006, s.352). İyi bir öğretmenin hem eğitsel yeterliğe hem de alan yeterliğine sahip olması gerektiği konusunda tüm paydaşlar hemfikirdir. Bunların yanında öğretmenin hoşgörülü, sevecen, anlayışlı, espirili, açık fikirli, cesaretlendirici, destekleyici vb. özelliklere de sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır (Sarpkaya, 2005, s.63). Örneğin Sherman ve Blacman (1975) yaptıkları çalışmada 1500 üniversite öğrencisinden öğretmenlerini değerlendirmelerini istemişlerdir. Aldıkları yanıtlardan öğretmenin kullandığı yöntemler ya da sınıf içi etkinliklerden çok, öğretmenin kişiliğinin ön planda olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Akt. Kızıltepe, 2002). Arnon ve Reichel (2007) tarafından ideal bir öğretmende bulunması gereken özellikleri belirlemek amacıyla yapılan bir başka çalışmada öğrenciler ideal bir öğretmende bulunması gereken birinci özellik olarak kişilik özelliklerine (empatik olma, lider olma, geniş genel kültür bilgisine sahip olma) vurgu yapmışlardır. Yine, Çetin (2001) tarafından yapılan çalışma sonucunda; öğrencileriyle dostça ve iş birliği içinde çalışma, öğrencisinin tabiatını ve

⁴ Yrd. Doç. Dr. N.E. Üniversitesi, muhitt@gmail.com

⁵ Yrd. Doç. Dr. Mevlana Üniversitesi, anegis@mevlana.edu.tr

⁶ Arş. Gör. Selçuk Üniversitesi, yelizsaygin@selcuk.edu.tr

Not: Bu çalışma XVIII Eğitim Bilimleri Kurultayında sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

ihtiyacını anlama, öğrencilerine saygılı olma ve onları sevmeye ideal öğretmenin özellikleri arasında sıralanmıştır. Ayrıca; sağlıklı bir öğretmen-öğrenci ilişkisinin öğrencilerin öğrenme etkinliklerine katılmalarını sağlamada önkoşul olduğu, öğrenciler tarafından algılanan öğretmen özelliklerinin öğrencilerin başarı, motivasyon ve tutumları üzerinde önemli etkilerinin olduğu vurgulanmaktadır (Telli, Brok ve Çakıroğlu, 2008).

Yukarıda bahsedilen ve alanyazında yer alan ilgili diğer araştırmaların (Das, El-Sabban ve Bener, 1996; Wilson ve Cameron, 1996; Tezer, 1998; Pozo-Munoz, Reboloso ve Fernandez-Ramirez, 2000; Çetin, 2001; Senemoğlu, 2001; Kızıltepe, 2002; Yoncalık, 2002; Aydoğdu, 2003; Genç, 2007; Oktar ve Yazçayır, 2008) sonuçları dikkate alındığında, öğretmenin öğretme yeterliliği dışında birtakım niteliklere de sahip olması gerektiği görülmektedir. Bu durum öğretmen yetiştiren kurumlara öğrenci seçiminde, öğretmen eğitiminde ve mesleğe girişte sadece merkezi sınav sonuçlarının değil burada vurgulanan özelliklerin de dikkate alınmasını zorunlu kılmaktadır. Örneğin Finlandiya’da öğrencilerin üniversitelerin öğretmen yetiştirme programlarına kabul alabilmesi için ortaöğretim sonunda yapılan olgunluk sınavında ve onu izleyen yazılı sınavda, yetenek testinde ve mülakatta başarılı olmaları beklenmektedir (Çobanoğlu ve Kasapoğlu, 2010). Japonya’da mesleğe girişte adaylar bir yazılı sınavla alınmaktadır. Yazılı sınavda başarılı olanlar görüşmeye çağrılmaktadır. Görüşmede, adayların karakter özellikleri, genel olarak eğitime ve öğrencilere bakış açıları, nazik ve düşünceli olma durumları (öğretmen olabilmek için iki önemli özellik) değerlendirilmektedir (Başkan, Aydın ve Madden, 2006). Türkiye’de öğretmen yetiştiren kurumlara öğrenci seçiminde, yükseköğretime giriş koşulları temel ölçüt olarak alınmaktadır (Sağlam ve Kürüm, 2005). Mesleğe girişte ise öğretmen adayları Kamu Personeli Seçme Sınavından aldıkları puan esas alınarak kontenjan ölçüsünde atanmaktadır (Başkan, Aydın ve Madden, 2006). Hem öğretmen yetiştiren kurumlara öğrenci seçiminde hem de mesleğe girişte merkezi sınav sonuçlarının ölçüt alınması, sahip olunması gereken yeterliliklere sahip olmayan kişilerin öğretmen olmalarına neden olmaktadır. Bu durum nitelik problemlerine yol açmaktadır. Nitelik sorunu çözmek için öğretmen adaylarının alan bilgisinin yanında kişisel özellik ve becerilerinin de (Türkçeyi doğru kullanma, alan diline sahip olma, iletişim becerileri vb.) öğretmenlik mesleğinin niteliğine uygun olup olmadığının test edilmesi önerilmektedir (Başkan, Aydın ve Madden, 2006). Ancak Türkiye’de hangi kişisel özelliklerin, becerilerin öğretmenlik mesleğinin niteliğine uygun olduğu, bir başka deyişle “ideal öğretmenin hangi özellikleri taşıması gerektiği” somut bir şekilde belirlenmemiştir. Bunun nedeni Türkiye’de öğretmen yeterlilikleri belirleme çalışmalarının yeni olmasıdır.

Türkiye’de 2004 yılında belirleme çalışmalarına başlanan genel yeterlilikler, 2006 yılında bakanlık onayıyla yürürlüğe girmiştir. Genel yeterlilikler; Avrupa Öğretmen ve Eğitici Genel Yeterlilikleri, Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi, Temel Eğitime Destek Programı ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 43. ve 45. maddeleri doğrultusunda belirlenmiştir. Öğretmen yeterliliklerinin; öğretmen yetiştirme politikalarının belirlenmesinde, öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarının hizmet öncesi öğretmen yetiştirme programlarında, öğretmenlerin hizmet içi eğitiminde, öğretmenlerin seçiminde, öğretmenlerin iş başarılarının, performanslarının değerlendirilmesinde ve öğretmenlerin kendilerini tanıma ve kariyer gelişimlerinde kullanılması düşünülmektedir (MEB, 2012). Yeterlilik alanları ve alt yeterlilikler aşağıdaki gibidir:

1. Kişisel ve Mesleki Değerler – Mesleki Gelişim; öğrencilere değer verme – anlama ve saygı gösterme, öğrencilerin öğrenebileceğine ve başaracağına inanma, ulusal ve evrensel değerlere önem verme, öz değerlendirme yapma, kişisel gelişimi sağlama, mesleki gelişimleri izleme ve katkı sağlama, mesleki yasaları izleme- görev sorumlulukları yerine getirme.
2. Öğrenciyi Tanıma: gelişim özelliklerini dikkate alma, ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alma, öğrenciye değer verme, öğrenciye rehberlik etmek.
3. Öğrenme ve Öğretme Süreci: dersi planlama, materyal hazırlama, öğrenme ortamları düzenleme, ders dışı etkinlikleri çeşitlendirme, bireysel farklılıkları dikkate alarak öğretimi çeşitlendirme, zaman yönetimi, davranış yönetimi.

4. Öğrenmeyi, Gelişimi İzleme ve Değerlendirme: ölçme ve değerlendirme yöntem ve tekniklerini belirleme, değişik ölçme teknikleri kullanarak öğrencinin öğrenmelerini ölçme, verileri analiz ederek yorumlama – geri bildirim sağlama, sonuçlara göre öğretme – öğrenme sürecini gözden geçirme.
5. Okul – Aile ve Toplum İlişkileri: çevreyi tanıma, çevre olanaklarından yararlanma, okulu kültür merkezi durumuna getirme, aileyi tanıma ve ailelerle ilişkilerde tarafsızlık, aile katılımı ve işbirliği sağlama.
6. Program ve İçerik Bilgisi: Türk milli eğitiminin amaç ve ilkeleri, özel alan öğretim programı bilgisi ve uygulama becerisi, özel alan öğretim programını izleme – değerlendirme ve geliştirme.

Görüldüğü gibi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri 6 yeterlik alanı, 31 alt yeterlik alanı şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca 233 performans göstergesi de belirlenmiştir. Bakanlık tarafından yeterlik belirleme çalışmalarının devam edeceği bildirilmiştir. Bu araştırmanın amacı, eğitim fakültesi öğrencilerinin görüşlerinden yola çıkarak, “ideal öğretmenin niteliklerini” belirlemektir. Araştırma sonuçlarının;

1. Türkiye’deki yeterlilik belirleme çalışmalarına katkı sağlayacağı umulmaktadır.
2. Belirlenen yeterlilikler ile tanımlanan yeterliliklerin tutarlığı önemlidir. Bu çalışma bu tutarlığın düzeyini ortaya koyacaktır.

Öğretmen yeterliliklerini belirlemek için başvuru kaynaklarından biri öğrenci görüşleridir. Nitelikli öğretmenin özelliklerini tanımlayabilmek için, öğrenci görüşleriyle öğretmenlerin değerlendirilmesi sıklıkla kullanılan bir yöntemdir (Pozo-Munoz, Reboloso ve Fernandez-Ramirez, 2000). Bu çalışmada örneklem olarak eğitim fakültesi öğrencileri, hem öğrencilik rollerini devam ettirdikleri hem de öğretmen adayı oldukları için, öğretmenlik mesleğine her iki bakış açısıyla birden bakabilecekleri düşüncesiyle, tercih edilmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışmada, öğretmen adaylarının yaşam deneyimlerinden yola çıkarak karşılaştıkları ideal öğretmen özelliklerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla sayısal olmayan ve yorumlayıcı bir yaklaşım (Gay, Mills ve Airasian, 2006) olan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Katılımcılar

Araştırmaya 2008-2009 eğitim-öğretim yılında Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesinde öğrenim görmekte olan 169 kız, 79 erkek toplam 248 öğretmen adayı katılmıştır. Katılımcıların belirlenmesinde çeşitlilik ve zenginlik sağlamak amacıyla amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu yöntem, daha zengin verilere ulaşabilmek amacıyla tercih edilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının ilköğretim/orta öğretim alanlarından sayısal/sözel bölümlerde ve farklı sınıf düzeylerinde olmaları katılımcıların dağılımındaki dengeyi ve çeşitliliği sağlamak amacıyla araştırmacılar tarafından özenle dikkate alınmıştır. Katılımcıların bölümlere göre dağılımı Tablo I’de gösterilmiştir.

Tablo I. Katılımcıların Bölümlere Göre Dağılımı

		İlköğretim			Orta Öğretim		Toplam
		Sözel	Sayısal	Sözel	Sayısal		
Cinsiyet		Okul Öncesi Öğretmenliği	Zihin Engelliler Öğretmenliği	Fen Bilgisi Öğretmenliği	Tarih Öğretmenliği	Matematik Öğretmenliği	Kimya Öğretmenliği
	<i>Kız</i>	41	25	27	37	22	17
	<i>Erkek</i>	-	7	7	18	20	27
	<i>Toplam</i>	41	32	34	55	42	44

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak için öğretmen adaylarına “Öğrencilik hayatınız boyunca karşılaştığımız sizi etkileyen ve sizde iz bırakan ve **ideal öğretmen böyle olmalı** diye tanımladığımız bir ya da birkaç öğretmenin ne gibi özellikleri olduğunu, sizi neden etkilediğini ayrıntılarıyla anlatınız” sorusu sorulmuş ve cevaplar yazılı olarak alınmıştır.

Verilerin Analizi

Öğretmen adaylarından yazılı olarak elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analizde, elde edilen veriler önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s.224). Bu çalışmada MEB'nin (2012) belirlemiş olduğu öğretmen yeterlikleri tema olarak kullanılmıştır. Elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış, birbirine benzer anlam taşıyan ifadeler gruplandırılmıştır. Öğretmen adaylarının görüşlerinin benzer ve farklı yönleri belirlenmiştir. Bir temaya ait olduğu düşünülen özellikler belirlenerek yüzde ve frekansları oluşturulmuştur. Aynı zamanda öğrenci görüşlerinden doğrudan alıntılar da yapılmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Güvenirlik genel olarak, ölçme sonuçlarının tekrarlanabilirliği veya tutarlılığı olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk ve vd., 2008, s.96; Balcı, 2002, s.114). Fakat nitel araştırmada temel ilkelerden birisi, gerçeklerin bireylere ve içinde bulunulan ortama göre sürekli değişim içinde olduğudur. Bu sebeple nitel araştırmada araştırma sonuçlarının tekrarlanabilirliği aranmaz, fakat toplanan verilerle araştırma sonuçlarının tutarlı olması beklenir (Lincoln ve Guba, 1985, s.288, akt. Merriam, 1998, s.206). Araştırmacı tutarlığı sağlamak için yaptığı kodlamaların tutarlılığını belirleyebilir. Bu çalışmada elde edilen veriler kodlama tutarlılığını belirlemek amacıyla üç araştırmacı tarafından kodlanmıştır. Yapılan kodlama sonuçlarında ortak öğeler ve ortak olmayan öğeler belirlenerek kodlama tutarlılığı .73 olarak hesaplanmıştır.

BULGULAR

Öğretmen adaylarının ideal bir öğretmende bulunması gereken özellikler olarak belirttikleri ifadeler, MEB tarafından belirlenen 6 yeterlik alanı ve bunlara bağlı 31 alt yeterlik dikkate alınarak kategoriler haline getirilmiştir. MEB'in yeterlik alanları içinde bulunmayan ancak katılımcıların vurgulamış olduğu kişilik özellikleri de ayrı bir kategoride incelenmiştir. Elde edilen bulgular frekansı yüksek olandan düşük olana doğru sıralanmış ve aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bulgulardan sonra öğrenci görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Kişisel ve Mesleki Değerler- Mesleki Gelişim

Öğrenciyi tanıma yeterlik alanı içinde öğretmen adayları tarafından en çok vurgulanan alt yeterlik **öğrenciye değer vermedir**. Öğretmen adayları kendileri seven, değer veren ve insan olarak saygı gösteren öğretmenlerini ideal öğretmen olarak algılamaktadırlar (82 kişi). Öğretmen adaylarına göre, öğretmen kendini öğrencilerinden üstün görmemeli, onların fikirlerine değer vermeli ve kendilerine karşı bir anne-baba sevgisiyle yaklaşmalıdır. Öğretmen adayları anlattıkları örnek olaylarda kendilerini sevdiğini ve değer verdiğini hissettikleri öğretmenlerin derslerini de sevdiğini, o derslerde daha fazla çaba sarf ettiklerini belirtmişlerdir. Bazı öğretmen adayları, kendilerinin de öğretmenlik mesleğine yönelmesinde kendilerine değer veren öğretmenlerini örnek almalarının rolü olduğunu belirtmiştir.

“Her şeyin başı sevgi kuralı olduğu için öğretmen sevgi yüklü bir bulut kümesi niteliğine sahip olmalıdır. Öğretimin sırrı öğretmene saygı; eğitimin sırrı ise öğrenciye saygıdır.”

“Öncelikle öğrencilerini sevdiğini gösteriyordu. Zaten karşısındakiler bunu hissedince bir başka bağlanırlardı derse.”

“Öğrenciye olan ilgileri, onu anlamaları gerçekten o yaştaki çocuk sayılabilecek bir bireye değer verdiklerini görmek bunun için çabalamaları ve samimi olmaları beni etkileyen en önemli özellikleriydi. O günlerden itibaren gerçekten kendimi benimsedim ve toplumda bir yerim olduğuna inandım. Eğer bu mesleğe adım attıysam ve şuan bunları yazıyorsam bu hocalarımın sayesinde oldu.”

Kişisel ve Mesleki değerler yeterli alanı içinde katılımcılar tarafından vurgulanan diğer bir alt yeterlik alanı **Mesleki gelişimleri izleme ve katkı sağlamadır**. Öğrenciler dersine ve konusuna hâkim, kendini geliştiren, branşında yenilikleri ve araştırmaları takip eden, çağın gerisinde kalmayan, gelişmeye ve değişmeye açık öğretmenleri ideal öğretmen olarak algıladıklarını belirtmişlerdir (63 kişi). Öğretmenin kendi alanında sürekli olarak kendini geliştirme isteğinin olmasının kendilerini olumlu yönde etkilediğini, onların da merak ve çalışma isteklerini arttırdığını vurgulamışlardır.

“Başarıydı, hep kendini yenilerdi, onun bu azmi bizi de azimlendirdi”.

“Mesleki ve alanı yönünde yeterli olmalıdır, kendisini her yönden geliştirmelidir.”

Bu yeterlik alanında ön plana çıkan son alt yeterlik alanı **Öğrencilerin öğrenebileceğine ve başaracağına inanmadır**. Öğretmen adayları kendilerine destek olan ve hayatlarında iz bırakan öğretmenlerden de sıkça bahsetmişlerdir (33 kişi). Onlara göre ideal öğretmen öğrencisi vazgeçtiği, yapamayacağı dediği noktada verdiği destekle hedeflerinden vazgeçmemesini sağlayan, herkesi çalışmaya motive ederek başarılı olabileceğine inandıran öğretmendir. Öğretmen adayları, öğretmenin teşvik edici olup olmamasının, ilgili dersi ya da konuyu öğrenmelerinde rol oynadığını belirtmişlerdir. Öğretmenin olumsuz ve cezalandırıcı tutumunun onların bir konuyu hiç öğrenememelerine neden olabildiğini, buna karşın başarısız olunan bir konuda öğretmenin desteğinin hem dersi sevmeye hem de o derste başarılı olmada önemli rol oynadığını vurgulamışlardır.

“Hocamızın bize en büyük katkısı bizi bu dünyada herkes için yapacak bir iş olduğuna inandırmasıdır. O hepimizin herhangi bir alanda başarılı olacağını biliyordu ve bunu sadece sözleriyle değil davranışlarıyla da ifade ediyordu. Gerçekten öyle oldu hepimiz bir alanda başarılı olduk ve sınıfımızın tamamı yapmak istediği ve yapabildiği alanda ilerliyor. (Sınıfta %100'lük başarı sağlandı).”

“Onun dersime girdiği ilk dönem matematik notum zayıftı. Bana matematiği sevdirdi. Benimle konuştu. Sen bunu yapabilirsin dedi. Birçok öğretmen gibi notumu verip geçip gitmedi. Bence ideal bir öğretmen böyle olmalı.”

Öğrenciyi Tanıma

Öğretmen adayları tarafından vurgulanan bir diğer alt yeterlik alanı **öğrenciye rehberlik etmektir**. Öğretmen adayları, aynı zamanda öğrencilerin kişisel sorunlarına yardımcı olmaya çalışan, öğrencilerini okul içi-ve dışında takip eden, ders aralarında ve sonrasında onlarla vakit geçiren, sohbet eden ve ilgisini onlardan esirgemeyen öğretmenleri unutamadıklarını belirtmişlerdir (40 kişi). Öğretmen adaylarının anlattıkları örnek olaylardan, öğrencilerin öğretmenlerinden sadece ders içinde ve dersle ilgili konularda değil aynı zamanda okul dışındaki sorunları ile ilgili de destek ve ilgi beklemedikleri görülmektedir. Öğretmen adayları aynı zamanda kendilerine hayatla ilgili bilgiler verebilen onlarla deneyimlerini paylaşarak hayata hazırlayan öğretmenlerinin onlar için özel bir öneme sahip olduğunu belirtmişlerdir (25 kişi).

“Hocamız ders aralarında herkesle ayrı ayrı ilgileniyordu. Herhangi birimizin sıkıntısı olsa onu fark ediyordu ve ders çıkışı yanına alıp konuşuyordu.”

“Öğrencilerini çok iyi takip eder, bir öğrencisinin canının sıkın olduğunu anladığında hemen müdahale ederdi.”

“Öğrencilerinden bir haber öğretmenlerden çok gördük. Branş öğretmeni bile olsa öğrencinin kişisel hayatıyla da ilgilenen öğretmenlerin olmasını diliyorum. Dersin öğretmeni olmayı öğrenmiş ama öğrencinin öğretmeni olmayı unutmuş öğretmenlerin olmamasını diliyorum.”

“Sadece biyoloji öğretmek değil, hayatı öğretmekti amaçlarından biri.”

“Sadece dersi değil hayatı da işlerdi bize.”

Öğrenme ve öğretme süreci

Araştırmaya katılan öğretmen adayları öğrencilik hayatları boyunca karşılaştıkları ve ideal öğretmen olarak nitelendirdikleri öğretmenlerde bulunan özellikler içinde en çok **öğretmenin ders işleyiş şekline** vurgu yapmışlardır (109 kişi). Öğretmen adayları, dersi eğlenceli bir şekilde işleyen, öğrenci sıkıldığında farklı aktivitelerle öğrencinin dikkatini tekrar derse toplayan, konuları daha anlaşılır bir hale getirmek için güncel hayattan örnekler veren ve farklı öğretim yöntemleri ile materyaller kullanabilen öğretmenlerini ideal öğretmen olarak görmektedirler. Öğretmen adayları tarafından vurgulanan bu özellikler, dersi planlama, materyal hazırlama ve bireysel farklılıkları dikkate alarak öğretimi çeşitlendirme alt yeterlik alanları ile örtüşmektedir. Ders işleyişin yanı sıra öğrencilerine **derslerini sevdiiren** öğretmenler de öğretmen adayları tarafından ideal öğretmen olarak belirtilmiştir (21 kişi). Dersini sevdiiren öğretmenlerin, öğrencileri, ilerleyen hayatlarında da o dersle ilgili alanlara yönelmeye daha istekli hale getirdikleri, öğrencilerin meslek tercihlerinde de bu durumun etkili olduğu görülmüştür.

“Farklı yöntemlerle ders işlemesi, her derse ayrı sürprizlerle gelmesi istemesek de konuları öğrenmemize sebep oluyordu.”

“Derse direk başlamak yerine önce biraz sohbet eder, işleyeceğimiz konuyu neden işleyeceğimiz hakkında bilgi verir. Gerekirse önceki konuları kısaca özet geçer, sonra derse başlardı.”

“Ders konularına hâkim olmakla kalmayıp, öğrenciye en iyi şekilde aktarabiliyor ve bu bilgileri günlük hayatla ilişkilendirebiliyordu.”

“Tarih gibi monoton görülen bir dersi sınıfın en pasif öğrencilerine bile sevdirmiştir.”

“Ben kimya dersini onun sayesinde sevdim ve kimya bölümünü tercih ettim.”

“Matematiği eğlenceli ve zevkli bir hale getirebilen ve sevdiiren gerçek ve tek matematik öğretmeni bence. Matematik benim için büyük bir zevk, mutluluk, eğlence kaynağı ise bunun en önemli nedeni kesinlikle ortaokuldaki öğretmenimdir.”

Öğretmen adayları **davranış yönetimi** alt yeterlik alanına ilişkin olarak da ideal öğretmen özelliklerinden bahsetmişlerdir. Öğretmen adayları, öğrencileri ile arasındaki ilişkiyi dengede tutabilen ve aralarındaki mesafeyi de gerektiği şekilde ayarlayabilen öğretmenlerini ideal olarak algılamışlardır (30 kişi). Öğretmen adaylarına göre yeri geldiğinde ciddi yeri geldiğinde esprili olabilen, sınıfta öğretmen, dışarıda arkadaş olabilen, samimiyeti, otoriteyi sertliği ve hoşgörüyü dengeleyebilen kısaca hem derste hem ders dışında gerektiği gibi ve ölçülü davranabilen öğretmenler ideal öğretmenlerdir. Öğretmen adayları aynı zamanda **sınıfı iyi yöneten**, disiplinli öğretmenlerini de ideal öğretmen olarak tanımlamışlardır (37 kişi). Öğretmen adaylarının verdiği örnekler, sınıfta ciddiyeti sertlik olmadan sağlayabilen ve sınıfa hâkim öğretmenleri ön plana çıkarmaktadır.

“Yeri geldiği zaman arkadaş gibi yeri geldi zaman otoritesini koruyan biriydi.”

“Öğrencilerin dilinden anlayan, bütün sınıfa hükmedebilen, yeri geldiğinde sert yeri geldiğinde yumuşak, yeri geldiğinde öğrenci, yeri geldiğinde öğretmen olmayı bilen biri.”

“Derslerde mükemmel bir duruşu vardı. Otoriteyle despotluğu, samimiyetle seviyesizliği karıştırmadan çok iyi ilişki kurardı.”

“...sınıfa da çok hâkimdi. Disiplini sağlayabiliyordu. Onun dersinde asla gürültü olmazdı.”

“Öğrencilerle samimi olmasına rağmen sınıf içi disiplini sağlayabiliyordu.”

Öğretmen adayları, MEB tarafından belirlenen yeterlik alanları dışında öğretmenin sahip olması gereken bazı **kişilik özelliklerine** de vurgu yapmışlardır (44 kişi). Öğrencilere göre öğretmenlerde bulunması gereken kişilik özelliklerinden en önemlisi güler yüzlü ve samimi olmalarıdır. Bu özelliklere benzer olarak öğretmenlerin sempatik, sıcak ve içten olmaları öğrenciler için önemlidir. Öğretmen adayları **babacan davranan, anne gibi şefkat gösteren** öğretmenlerini de ideal öğretmen olarak tanımlamışlardır (25 kişi).

“...birde gülmek insana çok yakışıyor. Özellikle bu insan bir öğretmense. Öğretmen sınıfa gülerek girince çocuklarda gülerek ve severek dinliyorlar.”

“O kadar sevecen bir yapısı vardı ki, yüzünden hiç tebessüm eksilmez, her gün halimiz hatırımızı sorardı.”

“Bizim ilkokul öğretmenimiz bir bayandı bize anne gibi sıcak davranırdı. Bizleri çok severdi. Bir hata yaptığımızda dayak atarak değil daha iyi davranır hata yapanın yüzü kızarır ve bir daha aynı hatayı yapmazdı.”

Öğretmen adaylarının vurguladığı bir diğer özellik ise öğretmenin tarafsız olması ve öğrencilerinin hepsine eşit mesafede olmasıdır. Öğretmen adaylarına göre, ideal öğretmen, **her öğrenciye eşit değer veren**, herkesin aynı oranda söz sahibi olmasına özen gösteren, öğrenciler arasında **din, ırk ve ideoloji ayrımı yapmayan** öğretmendir. Bunun yanı sıra öğrencileri başarılı ve başarısız öğrenciler olarak ayırmadan her öğrenciye aynı desteği ve ilgiyi gösteren öğretmenlerdir (28 kişi).

“Hocam tüm sınıfa eşit mesafede yaklaşıyordu. Onun gözünde hepimizin eşit oluşunu bilmek kendime güvenimi artırıyordu.”

“Öğrenciler arasında kesinlikle ayırım yapmazdı. Dersi zayıf olan öğrenciye karşı bazı hocalarımızın yaptığı gibi kötü gözle bakmazdı.”

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular; ilgili diğer çalışma bulguları ve Milli Eğitim Bakanlığı'nca (2012) belirlenen genel yeterlik alanları çerçevesinde tartışılmıştır. Araştırma kapsamında öğrencilerin ifade ettiği ideal öğretmen özellikleri ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği genel yeterlik alanlarından “Kişisel ve Mesleki Değerler – Mesleki Gelişim”, “Öğrenciyi Tanıma” ve “Öğrenme ve Öğretme Süreci” boyutlarında belirlenen özelliklerin birebir örtüşme sağladığı görülmüştür. Buna ek olarak “Öğrenmeyi – Gelişimi İzleme ve Değerlendirme”, “Okul – Aile ve Toplum İlişkileri” ve “Program ve İçerik Bilgisi” yeterlik alanlarına dair öğretmen adayları hiçbir görüş bildirmemişlerdir. Ayrıca öğretmen adayları MEB tarafından tanımlanan genel yeterlik alanlarında belirtilmeyen ideal öğretmenin bazı özelliklerine de vurgu yapmışlardır. Bu özellikler genellikle öğretmene ait kişisel özelliklerle ilgilidir.

Öğretmen adaylarının algılarına göre, ideal öğretmende bulunması gereken ve bu çalışma sonunda belirlenen özellikler, farklı tercih (öncelik) sırasında ve farklı yüzdelik oranlarında belirtilmek üzere literatürdeki diğer çalışmalarda (Das, El-Sabban ve Bener, 1996; Wilson ve Cameron, 1996; Tezer, 1998; Pozo-Munoz, vd., 2000; Çetin, 2001; Senemoğlu, 2001; Kızıltepe, 2002; Yoncalık, 2002; Aydoğdu, 2003; Arnon ve Reichel, 2007; Genç, 2007; Oktar ve Yazçayır, 2008; Çakmak, 2009) belirtilen özelliklerle benzerlik göstermektedir.

Öğretmen adaylarının, ideal öğretmen hakkındaki görüşlerinin, ilk üç yeterlik alanında belirlenen özelliklerle örtüşmesi, bu ilk üç yeterlik alanında belirlenen özelliklerin, öğrenciler tarafından doğrudan gözlemlenebilir özellikler olmasıyla açıklanabilir. Doğrudan gözlemlenebilir bu özelliklerin öğrencilerin kişilik gelişimlerine ve eğitsel yaşamlarına direkt etkisi olması sebebiyle önemli olduğu söylenebilir. Bahsedilen özellikler aile, toplum ve okul yönetiminden bağımsız olarak, sadece öğrenci ve öğretmen arasındaki ilişkiye dayandığı ve bu ilişkiyi şekillendirdiği için öğrencilerin bahsettikleri özellikler ile bu üç yeterlik alanındaki özellikler birebir örtüşmüştür. Öğretmen adaylarının, ideal öğretmen hakkındaki görüşlerinin, “Öğrenmeyi – Gelişimi İzleme ve Değerlendirme”, “Okul – Aile ve Toplum İlişkileri” ve “Program ve İçerik Bilgisi” yeterlik alanında belirlenen özelliklerle örtüşmemesi ise bu yeterlik alanlarında belirtilen tüm süreçlerin öğrenci-öğretmen iletişimine doğrudan katkısı olmaması nedeniyle açıklanabilir. Dolayısıyla öğrenciler tarafından gözlemlenemeyen bu özelliklerin öğrenci ifadelerinde yer almaması doğaldır.

Nitelikli öğretmeni tanımlamak için farklı kaynaklardan bilgi toplanmasına ve farklı yöntemler kullanılmasına rağmen, bu amaç için hangi yöntemin uygun olduğu konusunda fikir birliği söz konusu değildir. En çok kullanılan veri kaynağı öğrencilerdir. İdeal öğretmenin özelliklerini tanımlayabilmek

için, öğrenci görüşleriyle öğretmenlerin değerlendirilmesi sıklıkla kullanılan bir yöntemdir (Pozo-Munoz, vd., 2000). Ülkemizde de bu konuda yapılan çalışmalarda öğrenci görüşleri alınmıştır. Öğrenci görüşlerinin büyük ölçüde öğretmenine, derse, okula karşı tutumlarından etkilenebileceği ve kendi öğretmeni hakkında görüş bildirmede gerçeği yansıtmayabileceği düşüncesiyle Senemoğlu (2001) tarafından bu konuda ilk deneysel çalışma özelliği taşıyan bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmada öğrenciler ilk kez karşılaştıkları ve dersten sonra da bir daha karşılaşmayacakları öğretmenlerin öğretmenlik davranışlarını betimlemişler ve onlar hakkında yargıda bulunmuşlardır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular (sevgi duyan, dostça, arkadaşça davranan, sorunlarının çözümünde yardımcı olan, onları öğrenmeye heveslendiren, teşvik eden, güler yüzlü, esprili aynı zamanda sınıfta disiplini sağlayan, dikkati konu üstüne çekip, dikkatin ders boyunca sürdürülmesini sağlayan, öğrencilerin etkili öğrenmesini sağlamak üzere derste araç-gereç kullanan, yaşamdan örnekler verilmesini sağlayan, öğrenciler arasında ayırım yapmayan) ile bu araştırma bulguları paralellik göstermektedir. Bu bağlamda kullanılan yöntemler farklı olsa da bulguların benzer olduğu söylenebilir.

Bu araştırmayla, öğretmen adaylarının ideal öğretmen algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak öğretmen adayları ideal öğretmeni; ders işlerken bol bol örnek veren, sıkmayan, zevkli ders işleyen; öğrencilerini seven, sayan, değer veren; alan bilgisine sahip, konusuna hâkim, araştıran, kendini geliştiren; güler yüzlü, içten, samimi; sınıfı iyi yöneten, disiplinli; motive edici, destekleyici; tatlı sert, arkadaş gibi davranan; herkese eşit davranan, hayata hazırlayan; anne gibi şefkatle davranan, babacan yaklaşan; dersini sevdiren; öğrencisini anlayan, dinleyen, öğretmenlerini ideal öğretmen olarak tanımlamışlardır.

Elde edilen bu bulgulara dayalı olarak, ileride yapılacak çalışmalara yönelik aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- a. Bu çalışma öğretmen adayları ile gerçekleştirilmiştir. Eğitim fakültesi öğrencileri eğitim süreçleri boyunca mesleğe dair farkındalık düzeyleri ve ifade etme becerileri açısından desteklenmiş bir öğrenci grubu olduğu için aynı gelenek içinde yetişmeyen farklı fakülte öğrencilerinin ideal öğretmene dair görüşlerinin alınması önerilebilir.
- b. “Öğrenmeyi – Gelişimi İzleme ve Değerlendirme”, “Okul – Aile ve Toplum İlişkileri” ve “Program ve İçerik Bilgisi” yeterli alanlarına dair öğretmen adayları hiçbir görüş belirtmemişlerdir. Bu yeterli alanlarına ilişkin ideal öğretmen özelliklerinin tanımlanabilmesi için yapılacak diğer çalışmalarda veli, yönetici ve öğretmen görüşlerine de başvurulması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, A. (2005). Avrupa Birliğine uyum sürecinde öğretmen niteliklerinde yeni bir boyut: bilgi okuryazarlığı. *Milli Eğitim*. 167, 355-364.
- Arnon, S. & Reichel, N. (2007). Who is the ideal teacher? Am I? Similarity and difference in perception of students of education regarding the qualities of a good teacher and of their own qualities as teachers. *Teachers And Teaching: Theory And Practice*, 13 (5), 441-464.
- Atabeyoğlu, Ö. (2003). *Birinci ve son sınıf öğretmen adaylarının ideal-pratik boyutta öğretmen özelliklerine yönelik değerlendirmelerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Aydoğdu, M. (2003). *Ergenlerin öğretmen ve ideal öğretmen algılarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Başkan, G. A., Aydın, A., ve Madden, T. (2006). Türkiye’de öğretmen yetiştirme sistemine karşılaştırmalı bir bakış. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15 (1), 35-42.
- Balcı, A. (2002). *Sosyal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bıkmaz, F. H. ve Güler, D. S. (2002). Velilerin sınıf öğretmenlerinden beklentileri ve sınıf öğretmenlerinin bu beklentilere uygunluğu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 2 (2), 445-472.

- Büyükkaragöz, Ş., Çakmak, Kılıç, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çakmak, M. (2009). Prospective teacher' thoughts on characteristics of an "effective teacher". *Education and Science*. 34 (153), 74-82.
- Çetin, Ş. (2001). İdeal öğretmen üzerine bir araştırma. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı.149 <http://oyegm.meb.gov.tr> 14 Mayıs, 2009 tarihinde alınmıştır.
- Çobanoğlu R. ve Kasapoğlu, K. (2010). Pisa'da Fin başarısının nedenleri ve nasılları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 39, 121-131.
- Das, M., El-Sabban & F. Bener, A. (1996). Student and faculty perceptions of the characteristics of an ideal teacher in a classroom setting. *Medical Teacher*, 18(2), 141-146.
- Gay, L.R., Mills, G.E. & Airasian, P. (2006). *Educational research: competencies for analysis and applications*. (8. Edition). New Jersey: Pearson.
- Genç, S. Z. (2007). Öğrenci algılarına göre ideal bir öğretim elemanında bulunması gereken özellikler. *Milli Eğitim*, 173, 210-218.
- Kızıltepe, Z. (2002). İyi ve etkili öğretmen. *Eğitim ve Bilim*, 126, 10-14.
- MEB (2012). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri*. www.otmg.meb.gov.tr/YetGenel.html adresinden 25.07.2012 tarihinde alınmıştır.
- Merriam, S.B. (1988). *Case Study Research in Education: A Qualitative Approach*. San Francisco: Jossey Bass
- Oğuz, A. (2009). Öğretmen adaylarına göre orta öğretim öğretmenlerini temsil eden metaforlar. *Milli Eğitim*, 182, 36-57.
- Oktar, İ. ve Yazçayır, N. (2008). Öğrencilere göre etkili öğretmen özellikleri. *Milli Eğitim*, 80, 8-23.
- Pozo-Munoz, C., Reboloso-Pacheco, E. & Fernandez-Ramirez, B. (2000). The "ideal teacher" implications for student evaluation of teacher effectiveness. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 25 (3), 253-263.
- Sağlam, M. ve Kürüm, D. (2005). Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerinde öğretmen eğitiminde yapısal düzenlemeler ve öğretmen adaylarının seçimi. *Milli Eğitim*. 167, 53-70.
- Sarpkaya, R. (2005). Bir meslek olarak öğretmenlik. İkinci baskı. (Ed: M. Gürsel, M. Hesapçoğlu) *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Senemoğlu, N. (2001). *Öğrenci görüşlerine göre öğretmen yeterlikleri*. Eğitimde yansımalar: Altıncı 2000'li yıllarda Türk Milli eğitim Örgütü ve yönetimi. 11-13 Ocak 2001. Ankara: Öğretmen H. Hüseyin Tekişik Eğitim Araştırma ve Geliştirme vakfı.
- Sherman, B. R. & Blaackman, R.T. (1975). Personal characteristics and teaching effectiveness og college faculty. *Journal of Educational Psychology*, 67, 124-131.
- Sünbül, A. M. (2006). Bir meslek olarak öğretmenlik (Ed. Özcan Demirel, Zeki Kaya). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara : Pegem A Yayıncılık.
- Telli, S., Brok, P. & Çakıroğlu, J. (2008). Teachers' and students' perceptions of the ideal teacher. *Education and Science*. 33 (149), 118-129.
- Tezer, F. (1998). *İdeal öğretmenin kişilik özellikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Variş, F. (1988). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.
- Wilson, S. & Cameron, R. (1996). Student teacher perceptions of effective teaching: A developmental perspective. *Journal of Education for Teaching*, 22 (2), 181-195.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Beşinci baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yoncalık, O. (2002). *Orta öğretimde okuyan sporcu öğrencilerin ideal öğretmen profilini algılama biçimleri (Kırıkkale il örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kırıkkale.